

doi: <https://doi.org/10.33763/finukr>

УДК 336.717.1(477)

Н. В. Захарченко

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна, nvzakharченко777@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9895-531X>

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВИ

Анотація. Посилення фінансової інклюзії належить до пріоритетних напрямів діяльності Національного банку України, оскільки це, поряд із підвищенням фінансової грамотності та фінансової культури, сприятиме збільшенню можливостей і доходів населення. У статті обґрунтовано актуальність і основну ідею фінансової інклюзії, з'ясовано причини її теперішнього низького рівня. Охарактеризовано фінансову грамотність українців як головну передумову фінансової інклюзії. Наведено ключові ознаки фінансово грамотної людини. Розглянуто основні складові фінансової інклюзії та критерії формування фінансової поведінки споживачів у зв'язку з недостатнім розвитком цих складових, а саме: якість надання фінансових послуг та їх фізична доступність, рівень фінансової грамотності населення, ступінь захисту прав споживачів. Обґрунтовано, що фінансова інклюзія через мобілізацію заощаджень населення та інвестування в розвиток економіки, залучення населення до підвищення рівня фінансової грамотності сприяє збільшенню доходів громадян і зниженню їх уразливості до фінансових криз.

Ключові слова: фінансова інклюзія, фінансова грамотність, фінансова культура, фінансові послуги, фінансові технології, економічне зростання, мобілізація заощаджень.

Рис. 1. Літ. 13.

Natalia Zakharchenko

Dr. Sc. (Economics), Assistant Professor, Odessa I. I. Mechnikov National University, Odessa, Ukraine, nvzakharченко777@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9895-531X>

FINANCIAL INCLUSION TO INCREASE THE WELL-BEING OF THE POPULATION AND STATE ECONOMIC GROWTH

Abstract. The global crisis of 2020 caused by the COVID-19 pandemic, which also affected Ukraine, has become an indicator of the level of financial literacy and public education. After all, more than half of Ukrainians received financial stress, as a result of mistakes made when managing their finances. This suggests that the majority of the population was not prepared for unforeseen circumstances, and the problems of accessibility, ability and ability of consumers to use existing financial services and accept the challenges of high technology, financial awareness and culture have become an urgent need to find their solutions. The aim of the study is to justify the need to increase the level of financial inclusion for both financial market regulators and the state, financial service providers, and consumers themselves. The article identifies a number of factors that caused the current level of financial inclusion: distrust of financial services combined with a lack of financial literacy and a lack of financial culture; lack of understanding of the Ukrainian need for life insurance as one of the most important tools for maintaining family capital in unforeseen cases; reluctance of traditional banks and private corporations

© Захарченко Н. В., 2020

to use new financial technologies; low level of understanding and accessibility of financial services by consumers; imperfection of legislative acts to protect consumer rights. Ways to solve these problems are considered: activation of targeted programs to increase the financial literacy of the population within the framework of the Development Strategy of the financial sector of Ukraine until 2025; the need to develop the skills of competent consumption, accumulation and investment, which are absent from consumers, which leads to the loss of their family capital; creation of a national “FinComplaint” mediation platform by the Ukrainian Association of Fintech and Innovation Companies (UAFIC) to work with complaints from consumers of financial services; creating a transparent, competitive, stable and high-tech financial sector in Ukraine. Financial inclusion through mobilizing people’s savings and investing in economic development, attracting people to increase financial literacy helps increase incomes and reduce the vulnerability of financial crises.

Keywords: financial inclusion, financial literacy, financial culture, financial services, financial technologies, economic growth, mobilization of savings.

JEL classification: E50, G20, G21.

Н. В. Захарченко

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансов, банківського дела и страхування Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна

ФИНАНСОВАЯ ИНКЛЮЗИЯ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ БЛАГОСОСТОЯНИЯ НАСЕЛЕНИЯ И ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА ГОСУДАРСТВА

Аннотация. Усиление финансовой инклюзии относится к приоритетным направлениям деятельности Национального банка Украины, поскольку это, вместе с повышением финансовой грамотности и финансовой культуры, будет способствовать увеличению возможностей и доходов населения. В статье обоснованы актуальность и основная идея финансовой инклюзии, выяснены причины ее теперешнего низкого уровня. Охарактеризована финансовая грамотность украинцев как главная предпосылка финансовой инклюзии. Приведены ключевые признаки финансово грамотного человека. Рассмотрены основные составляющие финансовой инклюзии и критерии формирования финансового поведения потребителей в связи с недостаточным развитием этих составляющих, а именно: качество предоставления финансовых услуг и их физическая доступность, уровень финансовой грамотности населения, степень защиты прав потребителей. Обосновано, что финансовая инклюзия посредством мобилизации сбережений населения и инвестирования в развитие экономики, привлечения населения к повышению уровня финансовой грамотности способствует увеличению доходов граждан и снижению их уязвимости к финансовым кризисам.

Ключевые слова: финансовая инклюзия, финансовая грамотность, финансовая культура, финансовые услуги, финансовые технологии, экономический рост, мобилизация сбережений.

Підвищення фінансової інклюзії є одним із пріоритетних напрямів діяльності Національного банку України та держави загалом. Адже фінансова інклюзія, фінансова грамотність і фінансова культура можуть бути запорукою збільшення можливостей та статків українців.

Світова криза 2020 р., посилена пандемією COVID-19, яка торкнулася й України, стала одним із індикаторів рівня фінансової грамотності населення. Адже більше половини українців, за результатами численних опитувань,

зазнали фінансового стресу внаслідок допущених помилок при розпорядженні своїми коштами. Це вказує на те, що більшість населення виявилася не готовою до непередбачуваних обставин, особливо протягом двох останніх десятиліть. Понад 10 років минуло після кризового шоку 2008–2009 рр., котрий торкнувся кожного громадянина, а питання фінансової грамотності й просвіти, фінансової інклюзії та культури дотепер не тільки не вирішені, а й загострилися.

З розвитком фінансового ринку населення стає обізнанішим щодо користування фінансовими послугами, коли розуміє, яким чином вони можуть допомогти в управлінні особистими фінансами. Однак лише половина населення України є активними клієнтами на ринку фінансових послуг; іншим бракує знань про основи бюджетування, інвестиційні можливості, котрі надають фондові ринки, ринки страхування, вони не можуть розрахувати ефективну ставку кредитування та ін. І хоча 37 % українців узагалі не є учасниками безготівкового обороту, 86 % висловили готовність підвищити рівень своєї фінансової грамотності [1]. Зрозуміло, що за відсутності в громадян базових знань про фінансові послуги на ринку будь-які спроби збільшити сферу дії безготівкових розрахунків на широкий загал будуть зведені до мінімуму.

На переконання практиків і науковців, постала гостра потреба в наданні фізичним особам базової освіти з управління власними фінансами, що включає вміння вести власний бюджет, планувати доходи й витрати, робити заощадження та розпоряджатися ними. Т. С. Смовженко й А. Я. Кузнецова наголошують на необхідності підвищення фінансової грамотності та фінансової культури в суспільстві, а також створення ефективної системи захисту прав споживачів фінансових послуг [2].

Зростання числа користувачів інтернет-мереж, смартфонів, комп'ютерів і планшетів, клієнтів електронної комерції сприяло розвитку вітчизняного ринку FinTech (фінтех-ринку). А. Ю. Семенов та С. В. Цирулик розкрили тенденції й перспективи фінтех-послуг у світі та Україні [3]. Дослідники підкреслюють, що розвиток таких послуг дасть можливість банківській системі трансформувати через інтернет-мережі і смартфони свої послуги, що підвищить їх рівень.

І. Я. Чугунов та О. В. Насібова розглядають інституційні засади побудови фінансового забезпечення й регулювання пенсійного захисту населення [4]. Вони розкривають сутність пенсійного забезпечення як складової соціального захисту населення та збільшення значущості страхових компаній.

Фахівці з економічних питань у своїх працях доводять важливість поліпшення фінансової грамотності населення України задля підвищення як його добробуту, так і держави загалом [1; 5–10].

Метою цього дослідження є обґрунтування необхідності підвищення рівня фінансової інклюзії за участі регуляторів фінансового ринку, держави, провайдерів фінансових послуг і самих споживачів.

Уперше поняття фінансової інклюзії було визначено й обговорено на конференції Глобального партнерства із фінансової інклюзії (*Global Partner-*

ship for Financial Inclusion – GPFІ) такими інституціями, як Базельський комітет з банківського нагляду (BCBS), Комітет з питань платіжних і розрахункових систем (CPSS), Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей (FATF), Міжнародна асоціація страховиків депозитів (IADI) та Міжнародна асоціація страхового нагляду (IAIS) [11].

Національний банк України під фінансовою інклюзією розуміє створення умов для залучення всіх верств населення й бізнесу до користування різноманітними фінансовими послугами, котрі доступні за інфраструктурою та ціною, офіційно врегульовані й відповідають потребам населення, з метою стимулювання економічного зростання країни та зменшення соціальної нерівності [12].

На нашу думку, фінансова інклюзія – це процес залучення та надання рівного доступу до фінансових продуктів і послуг основним суб'єктам фінансового ринку в результаті їх взаємодії. Тобто це така фінансова система, в якій люди живуть не поруч із нею, а в ній, що означає обізнаність, наявність певних знань та навичок, їх активне використання. Основними суб'єктами, котрі беруть участь у формуванні фінансової інклюзії, є: 1) держава (в особі регуляторів та інших державних органів, що виконують нормотворчу й виконавчу/регуляторну функції); 2) надавачі фінансових послуг, тобто провайдери; 3) споживачі фінансових послуг.

Розширення фінансової інклюзії є одним із основних напрямів Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року (*далі* – Стратегія) та його подальшого реформування відповідно до провідних міжнародних практик, а також імплементації заходів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Із цією метою буде впроваджено стандарти ринкової поведінки фінустанов і розкриття інформації про фінансові продукти, активовані цільові програми для підвищення фінансової грамотності населення, а також буде посилено захист прав споживачів, створено стимули розвитку платіжної інфраструктури для безготівкових операцій, розширено й удосконалено систему гарантування вкладів тощо. Інновації у фінансовому секторі включатимуть широкий спектр дій, серед яких: розбудова системи віддаленої ідентифікації BankID, створення платформи для краудфіндингу та венчурного капіталу, а також регуляторних “пісочниць” на кшталт sandbox, запровадження нових технологій для платежів і переказів, розширення доступу учасників фінансових ринків до публічних реєстрів, розвиток big data, blockchain-, хмарних технологій та ін.

Таким чином, Стратегія передбачає проведення реформ у всіх сегментах фінансового сектору: на банківському ринку, в секторі небанківських фінансових установ, на ринках капіталу. Її реалізація дасть змогу створити за п'ять років прозорий, конкурентний, стабільний і високотехнологічний фінансовий сектор. За таких умов він стане драйвером сталого й інклюзивного розвитку національної економіки та сприятиме підвищенню добробуту громадян завдяки ефективному акумулюванню й перерозподілу фінансових ресурсів у економіці [1].

Фінансова інклюзія має три складові:

- 1) доступність фінансових послуг – бажання та можливість користуватися такими послугами;
- 2) розуміння – здатність споживача свідомо, з повним уявленням про переваги і ризики, обрати фінансову послугу, керуючись основами фінансової грамотності;
- 3) довіра споживача до посередників фінансового ринку, які надають послуги, що повинна гарантуватися й забезпечуватися третьою стороною (з боку контролюючих органів).

Отже, основними передумовами фінансової інклюзії є:

- рівень фінансової грамотності населення;
- довіра населення до держави та інституцій фінансового ринку;
- доступ до фінансових технологій;
- регуляторне середовище (законодавчий захист прав кредиторів і споживачів, захист права власності). Розглянемо їх детальніше.

Результати опитування українців, проведеного Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) спільно з Національним банком України, показали, що фінансовими продуктами користуються 60 % респондентів, при цьому знають про них набагато більше. Лише 63 % громадян мають банківський рахунок, а 37 % не користуються взагалі банківськими послугами. Така фінансова поведінка зумовлена низьким рівнем: надання фінансових послуг та їх фізичної доступності, фінансової грамотності населення, забезпечення захисту прав споживачів.

Низький рівень надання фінансових послуг та їх фізична недоступність у окремих регіонах України: кількість платіжних терміналів у Києві становить 16,2 од. на 1 тис. населення; в Дніпропетровській і Харківській областях – відповідно 8,5 та 6,5 од.; у Закарпатській і Тернопільській – тільки 3,3 од. на 1 тис. населення. В середньому по країні на тисячу населення припадає 6 терміналів, тимчасом як, наприклад, у Польщі – 12,5, а у Великобританії – понад 50. Цілком зрозуміло, що причиною такої інфраструктурної нерівномірності є менші вигоди для фінансових посередників у менш населених чи економічно активних зонах. Виходом із цієї ситуації є розвиток FinTech, тобто фінансових технологій. Це дасть можливість банкам змінити свої послуги на такі, котрі потрібно надавати у XXI ст. через смартфони й інтернет-мережі, що забезпечить клієнту простий, зручний сервіс.

Наразі ж маємо загальну недовіру до фінансових послуг у поєднанні з низькою фінансовою грамотністю, брак капіталу для розвитку, небажання традиційних банків і приватних корпорацій застосовувати нові технології й підходи, а також майже цілковиту відсутність ринків капіталу в Україні. Разом це називається “слабкий внутрішній ринок”. Розвиток фінтех-сектору гостро потребує зовнішніх джерел фінансування. Однак інвестори вважають вітчизняні проекти дуже ризикованими, навіть для венчурного капіталу. Здебільшого це пов’язано з незадовільним захистом прав інтелектуальної власності й ризиками судової системи. Якщо окреслене питання не вирішити терміново,

найкращі носії пропозиції щодо проектів і далі переїжджатимуть за межі України, знижуючи конкуренцію та якість місцевих фінтех-пропозицій [13].

Таким чином, саме доступність до споживачів, їх уміння користуватися наявними фінансовими послугами та приймати виклик високих технологій визначає сутність і головну ідею фінансової інклюзії.

Низький рівень фінансової грамотності населення. Сьогодні провідні країни світу, зокрема США, Великобританія, Канада, Нідерланди, Австралія, Нова Зеландія, докладають чималих зусиль для підвищення фінансової грамотності населення. Найкращі практики об'єднуються під егідою потужних міжнародних організацій – Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), USAID та ін. Приміром, ОЕСР регулярно проводить дослідження рівня фінансової грамотності дорослого населення й молоді, а також створила спеціальну онлайн-платформу – Міжнародну мережу з фінансової освіти (*International Network for Financial Education – INFE*) – для комунікації представників різних країн, які опікуються питаннями розроблення та імплементації національних стратегій фінансової грамотності.

Фінансова грамотність є важливою передумовою фінансової інклюзії, адже дає змогу споживачам фінансових послуг сповна реалізувати свій потенціал. НБУ визначив фінансову інклюзію однією зі своїх стратегічних цілей, котра досягатиметься через формування й розбудову системи захисту прав споживачів, Національну стратегію, заходи з підвищення фінансової грамотності українців та розвиток безготівкової економіки [9].

ОЕСР трактує фінансову грамотність як “комплекс знань, умінь, навичок, ставлення й поведінки людини, необхідних для ухвалення важливих фінансових рішень та для досягнення особистого фінансового добробуту”. В загальному розумінні фінансова грамотність – це те, як ми ставимося до грошей, управляємо фінансами, плануємо майбутнє [5].

У міжнародному рейтингу фінансової грамотності країн ОЕСР Україна посіла останнє, 30-е, місце, розділивши його з Польщею. Дослідницька компанія “InMind” провела загальнонаціональне репрезентативне опитування, в якому взяло участь 2007 осіб віком від 18 до 79 років. Концепцію опитування підготував Проект USAID “Трансформація фінансового сектору” за активної співпраці та підтримки з боку НБУ. Дослідження має три головні цілі: 1) надання детальної інформації про стан фінансової грамотності в Україні, в т. ч. визначення стрижневих проблем, котрі призводять до порівняно низького балу для країни; 2) інформування для розроблення Національної стратегії підвищення фінансової грамотності для України із зазначенням пропозицій щодо цільових аудиторій і планів дій; 3) сприяння розумінню населенням зв'язку між фінансовою грамотністю та фінансовим добробутом, а також демонстрація того, що його знання, ставлення і звички у фінансових питаннях можуть істотно впливати на якість життя.

Загальний індекс фінансової грамотності України, визначений за методикою ОЕСР, становить 11,6 (із 21). Індекс складається з 21 запитання про фінансові знання, ставлення й поведінку (рисунок).

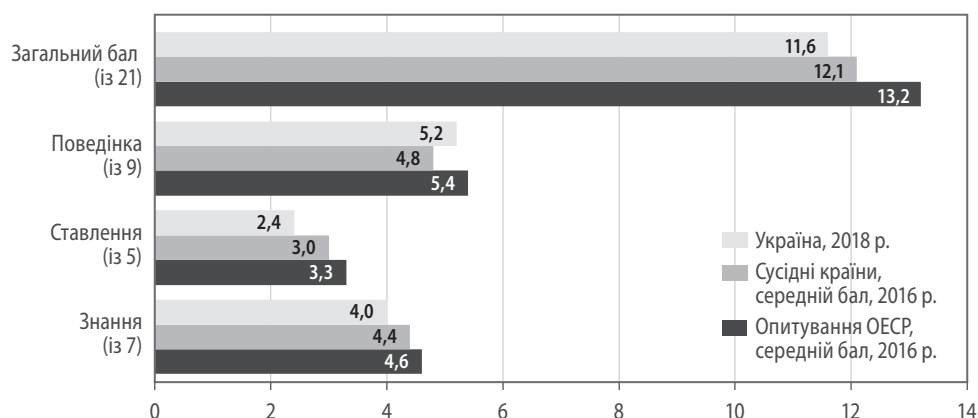

Рисунок. Порівняння фінансової грамотності України з іншими країнами

Складено за: Важливість фінансової грамотності та міжнародний досвід / Нац. банк України.
URL: http://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=83136318&cat_id=83136317#_ftn1.

Результат України є також трохи нижчим за середній показник (12,1) шести сусідніх країн із низьким і середнім рівнями доходу, де проводилось опитування ОЕСР (Білорусі, Грузії, Угорщини, Польщі, Російської Федерації, Туреччини). Різниця в показниках між Україною та іншими країнами пояснюється низькими балами за ставлення і знання. Найнижчий рівень фінансової грамотності (10,65) виявлено у віковій групі 18–24 роки, що підтверджує відсутність таких знань у юнаків і дівчат, які закінчили школу та навчаються в закладах вищої освіти.

Втім, брак фінансових знань співвідноситься з бажанням українців знати більше. Вони виявляють великий інтерес до фінансової грамотності та її підтримки, прагнуть, щоб діти вчилися розпоряджатися коштами. Наприклад, 70 % українців хотіли б, щоб їхніх дітей навчали цього в школі [1]. Рівень заощаджень українців – 18 %, тобто вони орієнтуються більше на короткострокову перспективу, ніж на довгострокову. Це свідчить про те, що кожен третій не може правильно розпоряджатися своїми фінансовими ресурсами – накопичувати, отримувати від заощаджень прибуток та інвестувати [10].

Опитування, проведене ОЕСР, також показало, що бал за фінансові знання в нашій країні нижчий, ніж у сусідніх. Українці не знають, як розрахувати складні проценти, погано розуміють, що ймовірність високого доходу пов'язана з великим ризиком і нехтування цим може призвести до шахрайства та фінансових афер. Відсутність елементарної фінансової грамотності є простою обгорткою для зростання недовіри до банківської системи. Саме тому тільки 12 % українців мають депозитні рахунки в банках та аж 52 % зберігають готівку вдома. Серед них у іноземній валюті зберігають 39 % осіб, у гривні – 32 %, у нерухомістькладають 12 % осіб [8].

Зазначене вказує на надання переваги готівці, недовіру до фінансових установ, а також відсутність чітких фінансових цілей і довгострокового планування. Хоча 70 % українців планують свої доходи й витрати, 58 % населен-

ня зовсім не має заощаджень та живе сьогоднішнім і надспоживанням, пояснюючи це недовірою до банків, 23 % схилиються до короткострокових заощаджень і тільки 18 % вважають, що заощаджувати необхідно [6].

Фінансова грамотність є одним із чинників, які сприяють поліпшенню фінансового добробуту людини. Не слід плутати поняття фінансової грамотності з поняттям фінансової інклюзії. Перша є однією зі складових другої, тому що означає знання, ставлення та звички людей у фінансових питаннях, а фінансова інклюзія – це можливість, здатність і ступінь залучення громадян усіх верств населення до фінансових послуг. І ключовим тут є саме наголос на корисній можливості, а не на обов'язках громадян брати кредити, відкривати депозити, розрахункові рахунки в банку та ін. Це користування фінансовими послугами задля підвищення фінансового добробуту громадян.

Завдяки опитуванню було з'ясовано, що понад 60 % українців вважають рівень свого добробуту низьким (часто дуже низьким). Наприклад, 67 % респондентів відзначили обмеженість своїх фінансових можливостей щодо здатності придбавати важливі речі. 58 % опитаних зауважили, їхній сім'ї нелегко дозволити собі навіть предмети першої потреби (їжу та/або одяг). Така негативна оцінка фінансового добробуту поширена серед населення, причому як міського, так і сільського. Рівень добробуту істотно нижчий у людей, старших 60 років. Як і очікувалось, показники добробуту є гіршими в осіб із нижчим рівнем особистого чи сімейного доходу. Проте навіть 59 % респондентів із доходами, вищими за середні (більш ніж 5 тис. грн на місяць), сказали, що фінанси завжди або часто контролюють їхнє життя. Українці зазнають чималого стресу через проблеми з грошима. 75 % опитаних турбуються через оплату звичайних, повсякденних витрат. Здається, що більшість сімей ледве зводять кінці з кінцями. Українці мають малий запас міцності для подолання фінансових проблем у майбутньому. Лише 30 % респондентів повідомили, що можуть покрити великі витрати, еквівалентні їхнім щомісячним доходам, без запозичення коштів чи звернення по допомогу до родичів і друзів [1].

Опитування, проведене під час карантину у зв'язку з пандемією COVID-19, показало, що 57 % українців фінансово зможуть витримати без поповнення доходів максимум чотири тижні, 6,9 % мають заощадження на кілька днів, 6,3 % – на півроку або більше [7]. Таким чином, понад 50 % українців не мають фінансових резервів, не знають принципів побудови первинного капіталу сімейного бюджету та створення фінансової подушки безпеки. Вони пристосувалися до умов ринкової економіки й навчилися заробляти, але, на жаль, не навчилися зберігати достатній запас грошей на випадок форс-мажорних обставин, створювати достатній капітал. Саме тому в умовах поточної світової кризи зрозуміло, що в багатьох українських громадян відсутня фінансова дисципліна. Є дуже великі прогалини у створенні власного фінансового плану, а головне – в умінні контролювати свої доходи й витрати. І для початку необхідно засвоїти декілька простих, проте дуже дієвих принципів раціоналізації витрат, а саме: навчитися їх планувати; роз-

робити власний підхід до грамотного споживання, тобто купувати тільки вкрай потрібні товари; провести аналіз своїх витрат на майбутнє та, найважливіше, створити власну модель сімейного бюджету.

На запитання: що означає бути фінансово грамотним та яким чином відрізнити фінансово грамотну людину від фінансово безграмотної, можна дати таку відповідь: фінансово грамотній людині достатньо тих грошей, котрі вона отримує, її загальні доходи значно перевищують витрати й, головне, більшу частину цих доходів становить пасивний дохід, що дає їй змогу бути фінансово незалежною. Це не показник рівня життя, адже людина з великими статками може бути фінансово безграмотною, тут важливий інший факт – задоволення своїх життєвих потреб (які в усіх різні).

Одним із багатофункціональних інструментів для закріплення знань у сфері економіки, набуття навичок з побудови моделей використання різних інструментів – фінансових та мінімізації економічних ризиків – є трансформаційна гра-тренінг “Життєвий капітал”, розроблена й запатентована авторами громадської організації “Діловий клуб “Партнер” за методологічної підтримки Університету банківської справи (м. Київ). На сьогодні цей проект набув масштабів всеукраїнського за підтримки Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, про що було заявлено 10 грудня 2019 р., під час прес-конференції в столиці. Реалізувати проект будуть протягом трьох років спільно з партнерами – громадською організацією ДК “Партнер” і Університетом банківської справи. Мета – допомогти людям набути навичок ефективного управління власними коштами та формування фінансової культури в суспільстві загалом задля підвищення добробуту, довіри до фінансових установ і стабільності в країні.

Один із основних проектів ДК “Партнер” має назву “1500 клубів фінансової грамотності в освітніх закладах України”. Саме стільки клубів, де старшокласників навчатимуть основ фінансової грамотності в ході захоплюючих ігор-тренінгів, планується створити впродовж двох наступних років. А в перспективі такі клуби з’являться в усіх школах і університетах. Поки що їх лише сотня. І наразі з початку 2020 р., із виходом посібника-практикуму “Базовий тренінг-симуляція із управління ресурсами до гри “Життєвий капітал”, котрий схвалено до використання в загальноосвітніх навчальних закладах ДНУ “Інститут модернізації змісту освіти” Міністерства освіти і науки України, цей тренінг є першим ігровим рішенням, яке започатковано в межах зазначеного проекту. Одночасно проводитимуться освітянські конференції, покликані навчити передусім учителів шкіл фінансової грамотності, викладачів економічних предметів закладів вищої освіти – новітніх інноваційних технологій.

Цей тренінг є високоефективним і високоточним засобом трансформації особистості, оскільки впровадження таких інноваційних інструментів не лише робить старшокласників і студентів фінансово грамотними, а й захоплює та мотивує набувати практичних знань і навичок, які стануть їм у пригоді. Це дає підстави сподіватися на появу в Україні через 5–10 років

стабільного, фінансово обізнаного середнього класу. Крім того, залучення до проекту з підвищення фінансової грамотності 1 млн фінансово обізнаних українців підготує платформу, фундамент для стабілізації національної економіки через розуміння важливості створення особистого чи сімейного капіталу, що є основою для підвищення добробуту населення та економічного зростання держави.

Ми не стверджуємо, що зазначене – єдиний шлях до підвищення рівня фінансової грамотності. Це один із прикладів, один із напрямків, котрий уже має практичне втілення та результат. Автор звертає увагу на те, що саме впровадження таких та інших практичних інструментів має прискорити освоєння життєво необхідних людині знань і навичок у галузі фінансів.

Варто зауважити також про неготовність переважної частини українців накопичувати кошти в недержавних пенсійних фондах (НПФ) і страхових компаніях. Опитування з питань пенсійної реформи засвідчило, що населення загалом скептично ставиться до таких фондів та компаній як засобів накопичення коштів на пенсію. 54 % всіх респондентів не хотіли б стати учасниками НПФ, лише 8 % опитаних зацікавлені сплачувати до них внески за умови отримання податкової пільги на останні. Погодилися б сплачувати внески до НПФ, якби й роботодавець сплачував їх на користь працівника, 18 % респондентів. Поліс страхування життя мають тільки 7 % українців; не купують страховий поліс, бо не вірять, що страхова компанія виплатить кошти спадкоємцям у разі їх смерті, 21 % опитаних.

Близько половини опитаних (49 %) повідомили, що нічого не роблять для забезпечення собі гідного рівня життя після виходу на пенсію; 18 % респондентів, котрі її ще не отримують, зазначають, що для його забезпечення вони отримують високу легальну заробітну плату. 17 % опитаних із числа пенсіонерів зауважили, що отримують пенсію і працюють; 7 % осіб непенсійного віку та 4 % пенсіонерів здійснюють заощадження на депозитних рахунках у банках. Внески до НПФ сплачує лише 2 % респондентів [6].

Однією з переваг компаній із убезпечення життя порівняно з НПФ і банками є те, що тільки вони сьогодні мають можливість здійснювати довічну виплату пенсій. Вагомим є й те, що страховики здатні гарантувати мінімальний розмір майбутньої пенсії. До того ж, купуючи поліс убезпечення життя, приурочений до пенсійного віку, клієнт точно знатиме мінімальну величину виплат, їх періодичність та на яку суму вправі розраховувати сім'я в разі його смерті.

Страхові компанії є впливовими суб'єктами недержавного пенсійного страхування, з повним циклом, котрий охоплює стадії як накопичення й інвестування пенсійних внесків, так і пенсійні виплати [4, с. 148–150]. Очевидно, якщо доступ до кредитів сприяє підприємництву, то доступ до страхування створює “подушку безпеки” кожному обізаному громадянину та допоможе людині не втратити динаміку свого особистого/сімейного капіталу.

Низький рівень забезпечення захисту прав споживачів – серйозна проблема, подолання якої гарантуватиме створення ринку безпечних і надійних фінансових послуг. Більшість населення не інформована щодо всіх повноважень учасників фінансового ринку та захищеності контролюючих органів, тому не довіряє фінансовим установам. Тож для забезпечення належної фінансової інклюзії слід сфокусуватися саме на підвищенні довіри.

За результатами загальнонаціонального опитування із фінансової грамотності, проведеного на замовлення Проекту USAID “Трансформація фінансового сектору”, багато українців не задоволені надавачами фінансових послуг (банками, фінансовими компаніями), проте сприймають це просто як життєвий факт. Більше того, 45 % споживачів навіть не знають, кому скаржитись і куди звертатися по захист своїх прав [1].

З метою розв’язання таких проблем Українська асоціація фінтех та інноваційних компаній (UAFIC) створює національну платформу медіації “ФінСкарга” для роботи зі скаргами споживачів фінансових послуг, офіційний запуск якої заплановано на початок жовтня 2020 р. Такий онлайн-механізм допоможе фізичним особам швидко вирішити спірні питання щодо фінансових послуг, котрі надаються вповноваженими фінансовими установами. Це сприятиме поліпшенню сервісу надавачів фінансових послуг, виявленню недоліків у продуктах чи процесах, підвищенню загального рівня фінансової грамотності й довіри населення до фінансового сектору, а також фінансовому добробуту українців.

За даними Світового банку, наразі 44 країни схвалили стратегію фінансової грамотності, а ще в 27-и цей документ перебуває на етапі розробки. Національний банк України претендує на лідерство у справі підвищення фінансової грамотності в Україні з боку державних органів та вже розробив бачення стратегії фінансової грамотності, що покликана уніфікувати, скоординувати й об’єднати зусилля державних органів, бізнесу і громадянського суспільства з метою досягнення окресленої мети на національному рівні. В основу візії цієї стратегії покладено євроінтеграційні прагнення країни, адже повноправне членство в Європейському Союзі – наша стратегічна мета, закріплена в Конституції. Тому візія стратегії визначена як “українець європейський, фінансово обізнаний”. Це означає, що громадяни України матимуть достатній рівень фінансових знань та будуть здатні ухвалювати відповідальні рішення щодо персональних фінансів. Місія стратегії – створення умов для зростання особистого добробуту українців через формування нової фінансової культури. Ключові рішення включають: 1) зміну фінансової культури; 2) фокус на молодь; 3) розроблення єдиної комунікаційної платформи; 4) створення освітньо-інформаційного центру.

На підставі викладеного доходимо висновку, що підвищення рівня фінансової інклюзії є важливим як для регуляторів фінансового ринку й держави, для провайдерів фінансових послуг, так і для самих споживачів, що дає змогу ефективніше та зручніше використовувати ці послуги й підвищувати власний добробут. Адже фінансова інклюзія через мобілізацію заоща-

джені населення та інвестування в розвиток економіки, залучаючи населення до підвищення рівня фінансової грамотності, сприяє збільшенню доходів громадян і зниженню їх вразливості до фінансових криз.

Список використаних джерел

1. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут України. URL: <https://www.slideshare.net/sadovnychi/ss-148924891?ref=https://finclub.net/news/finansovaya-gramotnost-ukraintsev-okazalas-khudshej-v-oesr.html>.
2. Смовженко Т., Кузнєцова А. Впровадження фінансової грамотності в Україні: сучасний стан і перспективи. *Вісник НБУ*. 2013. № 9 (211). URL: http://dspace.ubs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/393/1/kuznietsova_implementation_of_financial.pdf.
3. Семенов А. Ю., Цирулик С. В. Тенденції розвитку FinTech послуг на світовому та вітчизняному ринках фінансових послуг. *Бізнес-інформ*. 2018. № 10. С. 327–334.
4. Чугунов І. Я., Насібова О. В. Фінанси пенсійного забезпечення / Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ, 2017. 248 с.
5. Важливість фінансової грамотності та міжнародний досвід / Нац. банк України. URL: http://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=83136318&cat_id=83136317#_ftn1.
6. Громадська думка, пенсійна реформа та ставлення до пенсій в Україні / USAID. URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2018/05/Pension_Survey_March2018_ua.pdf.
7. Карантин в Україні: коли в людей закінчатся гроші : опитування. *ZIK*. URL: https://zik.ua/news/ludyna/karantyn_v_ukraini_koly_v_liudei_zakinchatsia_hroshi_opytuvannia_963298.
8. Михайлишина А. Жить по средствам. Украинцы не экономят – что с этим делать? *Ліга. Фінанси*. URL: <https://finance.liga.net/ekonomika/opinion/jit-po-sredstvam-ukraintsyne-ekonomiyat---chto-s-etim-delat>.
9. Необхідність підвищення рівня фінансової грамотності визначено на законодавчому рівні. *FinPost*. URL: <http://finpost.com.ua/news/14597>.
10. Україна посіла останнє місце в рейтингу фінансової грамотності населення. *Мінфін*. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2019/06/05/37991508/>.
11. First Annual GPFI Conference and Technical Meeting on Standard-Setting Bodies and Financial Inclusion. *GPFI*. URL: <http://www.gpfi.org/featured/first-annual-gpfi-conference-and-technical-meeting-standard-setting-bodies-and-financial-inclusion>.
12. Фінансова інклюзія / Нац. банк України. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=3961976&cat_id=3115908.
13. Опитування українських банків та фінтехкомпаній – 2019 / USAID. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/12/FinTech-Survey-Report_UKR_12-12-2019.pdf.

References

1. Finansova hramotnist, finansova inkluziia ta finansovyi dobrobut Ukrainy : [Financial literacy, financial inclusion and financial well-being of Ukraine]. Retrieved from <https://www.slideshare.net/sadovnychi/ss-148924891?ref=https://finclub.net/news/finansovaya-gramotnost-ukraintsev-okazalas-khudshej-v-oesr.html> [in Ukrainian].
2. Smovzhenko, T. & Kuznietsova, A. (2013). Vprovadzhenia finansovoi hramotnosti v Ukraini: suchasnyi stan i perspektyvy [Introduction of financial literacy in Ukraine: current state and prospects]. Retrieved from http://dspace.ubs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/393/1/kuznietsova_implementation_of_financial.pdf. [in Ukrainian].
3. Semenoh, A.Yu. & Tsyruyk, S.V. (2018) Tendentsii rozvytku FinTech posluh na svitovomu ta vitchyznianomu rynkakh finansovykh posluh [Trends in the development of Fintech services in the global and domestic financial services markets. *Biznes-inform*. – *Business inform*. P. 327–334. [in Ukrainian].
4. Chuhunov, I.Ya. & Nasibova, O.V. (2017). Finansy pensiinoho zabezpechennia : [Pension finance]. Kyiv [in Ukrainian].
5. Vazhlyvist finansovoi hramotnosti ta mizhnarodnyi dosvid [The importance of financial literacy and international experience. Retrieved from http://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=83136318&cat_id=83136317#_ftn1 [in Ukrainian].

6. Hromadska dumka, pensiina reforma ta stavlennia do pensii v Ukraini (2018) [Public opinion, pension reform and attitudes towards pensions in Ukraine. Retrieved from https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2018/05/Pension_Survey_March2018_ua.pdf [in Ukrainian].

7. Karantyn v Ukraini: Koly v liudei zakinchatsia hroshi, – opytuvannia(2020) [Quarantine in Ukraine: When people run out of money – a survey]. Retrieved from: https://zik.ua/news/ludyna/karantyn_v_ukraini_koly_v_liudei_zakinchatsia_hroshi_opytuvannia_963298 [in Ukrainian].

8. Mihajlishina, D. (2020). Zhit' po sredstvam. Ukraincy ne jekonomjat – chto s jetim delat'?: [Living within our means. Ukrainians do not save – what to do about it?]. Retrieved from <https://finance.liga.net/ekonomika/opinion/jit-po-sredstvam-ukraintsy-ne-ekonomyat---chto-s-etim-delat> [in Russian].

9. Neobkhdnist pidvyschennia rivnia finansovoi hramotnosti vyznachenno na zakonodavchomu rivni [The need to increase the level of financial literacy is defined at the legislative level]. Retrieved from <http://finpost.com.ua/news/14597> [in Ukrainian].

10. Ukraina posila ostannie mistse v reitynhu finansovoi hramotnosti naseleennia: [Ukraine took the last place in the rating of financial literacy of the population]. Retrieved from: <https://minfin.com.ua/ua/2019/06/05/37991508/> [in Ukrainian].

11. First Annual GPFI Conference and Technical Meeting on Standard-Setting Bodies and Financial Inclusion URL: <http://www.gpfi.org/featured/first-annual-gpfi-conference-and-technical-meeting-standard-setting-bodies-and-financial-inclusion> [in English].

12. Finansova inkluzija [Financial Inclusion]. Retrieved from https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=3961976&cat_id=3115908 [in Ukrainian].

13. Opytuvannia ukrainskyi bankiv ta fintekhkompanii (2019) [Survey of Ukrainian banks and fintech companies] Retrieved from http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/12/FinTech-Survey-Report_UKR_12-12-2019.pdf [in Ukrainian].